

Over Schrijvers en Boeken:

Herinneringen aan / Gustav Mahler

MEMOIRES VAN DE / WEDUWE VAN / DEN COMONIST

Rhapsodie van een / kunstenaarsleven

IN de voorrede tot haar onlangs verschenen boek over Gustav Mahler deelt de schrijfster Alma Maria Werfel-Mahler mede, dat het oorspronkelijk niet haar bedoeling was geweest, dit reeds sinds vele jaren voltooid werk nog tijdens haar leven te publiceren. Doch het feit, dat inmiddels de Europeesche wereld principieel is veranderd heeft voor haar alles wat haar van publicatie terughield, opgeheven. De door haar aan de Weensche Opera geschonken Mahler-buste van Rodin is verwijderd, de vroegere Mahler-strasse te Weenen heet nu Meistersingerstrasse, het uit de geheele wereld verzameld kapitaal voor een Mahlermonument heeft de bestemming van een liefdadigheidsfonds gekregen. „Ook ik gevoel mij daarom niet meer belemmerd, openhartig te vertellen van ervaringen met menschen, die nog heden in het Derde Rijk werken en er een rol spelen”.

Deze motiveering van de vroegtijdige publicatie heeft iets van revanche; in elk geval blijkt er wel uit, dat het nooit in de bedoeling van de schrijfster heeft gelegen, eventueel nog levenden te sparen of in eenig ander opzicht terughoudendheid te betrachten. Evenals bij de in dit boek verzamelde brieven - waarover wij reeds hebben geschreven - constateert men ook bij de lectuur van de „Erinnerungen” een niets en niemand ontziende openhartigheid, die weliswaar het werk interessant en pikant maakt, doch den lezer ook op allerlei onthullingen onthaalt, welke met den persoon en den kunstenaar Mahler rechtstreeks weinig hebben uit te staan. Zoo zal bijvoorbeeld menigeen smullen in de beschrijving van Richard Strauss als deemoedigen pantoffelheld en van zijn echtgenoot als kurige Xantippe, doch ten aanzien van Mahler lijkt dit even weinig ter zake als het verhaal van de onverkwikkelijke episode, waarbij Hugo Wolf het slachtoffer werd van een ongeneeslijke kwaal, die den grootmeester van het laat-negentiende eeuwsche Duitsche kunstlied tot den waanzin zou voeren. En zelfs waar de schrijfster Mahler persoonlijk ten tooneele brengt, komt zij slechts af en toe achter het uiterlijke van zijn wonderlijke, tegenstrijdige verschijning.

* * *

EIGENLIJK zou men deze „Erinnerungen” een rhapsodie kunnen noemen. In hoofdzaak leveren zij het verhaal van kennismaking, verloving en huwelijk tusschen een groote, uitzonderlijke kunstenaarsfiguur en een twintig jaar jongere artistiek begaafde en intelligente vrouw met alle mogelijke verwickelingen en conflicten van zoo'n verbintenis. Waarbij men omtrent de intiemste bijzonderheden vrijwel het volle pond krijgt en de strijd van den man om de vrouw in levendige kleuren wordt afgeschilderd. Of is het veeleer de strijd van de vrouw om den man? Uiteraard heeft men hier met een zeer subjectieve voorstelling van

zaken te doen, welke men, al behoeft men daarom nog volstrekt niet aan goede trouw te twifelen, niet voetstoots als onbevooroordeelde waarneming moet aanvaarden. Merkwaardig in dit opzicht is de strijd, welke al terstond na de verloving ontbrandt met Mahlers intiemere vrienden- en vereerderskring en de wijze, waarop Alma Maria sommige leden van dien kring karakteriseert. Zoo blijkt bijvoorbeeld Mahlers vriend Siegfried Lipiner al terstond een stellige antipathie van 's meesters aanstaande te zijn geweest. En wanneer men dan eens haar karakteristiek van dezen intimus („ein böses, hartes Tier, die Augen viel zu nah beisammen, darüber ein enormer kahler Schädel“) vergelijkt met het respect en de sympathie, waarmee Richard Specht in zijn Mahler-biografie over Lipiner schrijft, vraagt men zich toch af, of Alma Maria zich niet te veel door haar temperament heeft laten beheerschen ten koste van de waarheid en of dit ook niet met meer persoonsbeschrijvingen en uiteenzettingen van situaties in deze herinneringen het geval is. Overigens verhaalt zij omtrent Mahlers leven menige belangwekkende bijzonderheid, al is daarbij weinig essentieel nieuws, dat men niet in de reeds verschenen biografieën en monografieën heeft kunnen lezen.

* * *

EEN scherpe waarneemster is Alma Maria zeker en zij verstaat ook de kunst van boeiend en geestig verhalen. Zoo bijvoorbeeld verschillende ontmoetingen met het echtpaar Richard Strauss. Strauss kwam een concert te Weenen dirigeren, waaraan zijn vrouw als soliste zou meewerken. Des namiddags komt Alma Maria mevrouw Strauss bezoeken, vindt haar evenwel in bed. Daar verschijnt eensklaps meester Richard met een etui in de hand: „Da hab' i Dein Ring und jetzt stehts auf, Pauksl?“ En „Pauksl“ stond direct op en zong 's avonds. „Es war ein teures Konzert für Strauss, denn es war ein grosser Brillantring gewesen.“

Eenige dagen later is er een vriendenreünie met de Straussen bij Mahler thuis. De beide componisten zijn in een ernstig gesprek gewikkeld, doch „Pauksl“ ratelt er allerlei onbenulligs door en overheen, zoodat Strauss ten slotte zegt: „Kommen's Mahler, gehn wir ein bissl in Ihr Zimmer“ en met zijn gastheer verdwijnt. Mevrouw Strauss maakt een hevige scène en barst met het hoofd in de armen op tafel in tranen uit, waarop Alma Maria den heeren gaat vragen, in 's hemelsnaam maar weer terug te komen. Ze geraken in een heftig debat over Mommsens Romeinsche geschiedenis, dat Alma Maria in hooge mate interesseert. „Frau Strauss setzte sich in die Zimmerecke und zog mich zu sich: „Wo ist denn in Wien der beste Friseur?“ Het gesprek tusschen Mahler en Strauss komt op Beethoven; Mahler prefereert den laten, Strauss daarentegen den jongen Beethoven om het spontane. „Und Blousen, wo bekommt man die?“ schettert Pauline tegen Alma.

Aldus een staaltje van Alma Maria's levendigen verhaaltrant, zooals men er nog meer kan vinden, gelijk bijvoorbeeld de episode van een ontmoeting met Gustave Charpentier, wiens „Louise“ Mahler te Weenen liet opvoeren. Tusschen dit alles door vertelt de schrijfster echter ook nu en dan bijzonderheden, die niet enkel anecdotische allure of biografische waarde hebben, doch even, al is het dan ook maar vluchtig de oppervlakte doorschijnend maken. Zoo belicht de mededeeling over het Beethoven-dispuut tusschen Mahler en Strauss onwillekeurig toch het essentiele verschil tusschen deze beide figuren: Strauss is de musicerende, Mahler de filosoferende componist en men komt zoo tot de wonderlijke paradox, dat in de muziek van den programmaticus Strauss minder literatuur steekt dan in die van Mahler, die van programma's, althans van programmatische toelichtingen zijner symphonieën niets wilde weten. Ofschoon dit, bij nader inzien, toch weer niet zoo

paradoxaal is als het wel schijnt. En ook krijgt men door deze mémoires herhaaldelijk een indruk van het gespletene in Mahlers natuur, van zijn krampachtig zoeken en tasten, van zijn folterende twijfelingen, zijn felle reacties, zijn wonderlijke inconsequenties, bron van hevige conflicten in zijn huwelijk, in zijn omgang met familie, vrienden en collega's, in zijn arbeidsleven. Hoewel dat alles ten slotte meer aangeduid wordt dan dat de schrijfster er dieper op ingaat. Ook door deze kroongetuige, die Alma Maria in dit geval toch is, krijgt men van Mahlers levensbeschouwing slechts een heel vaag beeld.

Zoo zegt Alma Maria: „De katholieke mystiek trok hem aan en dit werd door zijn jeugdvrienden, die zich lieten doopen, aangemoedigd.” En elders: „Hij kon geen kerk passeeren zonder er in te gaan; hij hield van wierookgeur, van het Gregoriaansch. Zijn waarachtigheid zegde hem, dat zijn twijfel ten opzichte van de Joodsche religie en zijn doop hem geenszins zijn Jodendom konden doen vergeten. Maar dat wilde hij ook niet ... Zijn religieuze zangen, de Tweede en de Achtste Symphonie, alle koralen in de Symphonieën zijn waar gevoeld - en niet van buitenaf ingevoegd! Hij heeft zijn Joodsche afkomst nooit verloochend - veeleer geaccentueerd. Hij was geloovig in christelijken zin. Hij was Jood-Christen en had het moeilijk. Ik was heiden-christen en had het gemakkelijk.” Met dit al wordt men er evenwel niet veel wijzer door. En in hoeverre Mahlers overgang tot de Roomsche-Katholieke kerk met zijn innerlijke overtuiging heeft te maken gehad, daarover laat de schrijfster zich niet verder uit. Zij vertelt alleen, dat Mahler zich omstreeks 1895 te Hamburg - waar hij toen kapelmeester aan de Opera was - liet doopen, omdat dit conditio sine qua non was voor zijn benoeming tot directeur der toenmalige Hof-Opera te Weenen; ook dat hij naar aanleiding daarvan veel genoeglijks wist te verhalen over zijn uiteenzettingen met den geestelijke, die hem geloofsonderricht gaf.

* * *

HET is een bonte film, die Alma met haar herinneringen voor ons ontrolt; een film uit een interessanten, veelbewogen tijd, met tal van beroemde en minder beroemde belangrijke en onbeduidende medespelenden, met tal van boeiende en pakkende scenes, rijk aan tragiek en ook aan komiek. Ook met tal van intieme close ups, soms passend in het geheel, dikwijls los er tusschen gevoegd; vaak amusant, ook pikant en ietwat sensationeel. Waarbij het dikwijls moeilijk is, het belangrijke van het onbelangrijke te schiften. Waarbij men zich ook meermalen afvraagt, of het de publicatie waard was, of de tijd voor publicatie reeds was gekomen. Doch onderhoudend is het in elk geval.

H.[erman] R.[utters]

Alma Mahler: „Gustav Mahler: Erinnerungen und Briefe”. Uitg.[everij] Allert de Lange, Amsterdam.